

Тетяна Васи́лівна Добко,
доктор наук із соціальних комунікацій,
завідувач відділу науково-бібліографічної інформації
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
ORCID: 0000-0002-5993-7856
e-mail: dobko@bigmir.net

НЕОПУБЛІКОВАНИЙ БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК, ПРИСВЯЧЕНИЙ ПАВЛУ ТИЧИНІ

Мета роботи. У статті поставлено мету проаналізувати рукопис неопублікованого бібліографічного покажчика «П. Г. Тичина. 1917–1971» (Київ, 1974), укладеного і підготовленого до друку в Центральній науковій бібліотеці АН УРСР (нині – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, далі – НБУВ). Доцільним є розкрити структуру, змістове наповнення посібника, виявити причини його неопублікування і ненадання в широке суспільне використання. **Методологія дослідження** базується на застосуванні історичного та порівняльного методів, джерелознавчого аналізу. Застосовуються історико-типологічний та історико-хронологічний методи. Зазначений методологічний підхід дає змогу проаналізувати віднайдений рукопис і біобібліографічні посібники, присвячені Павлу Тичині, та їхній інформаційний потенціал з метою об'єктивного відображення наукової біографії поета. **Наукова новизна** полягає в тому, що відомості про даний персональний бібліографічний покажчик уперше залучаються до наукового обігу. Встановлено, що укладачі покажчика (Іван Бойко, Євгенія Кара і Катерина Скокан) здійснили велику науково-пошукову роботу, ретельно уклали бібліографічний покажчик, присвячений визначному українському поетові, вченому, громадському діячеві Павлу Григоровичу Тичині (загальним обсягом 4620 бібліографічних записів). Підготовлений на високому професійному рівні, покажчик був рекомендований до друку, але з ідеологічних причин, з огляду на складну суспільно-політичну ситуацію, в умовах панування в Україні в 1970-х роках тоталітарного режиму не був опублікований. **Висновки.** Досліджуваний рукопис бібліографічного покажчика, що охоплює публікації літературної і наукової спадщини поета та літературу про його діяльність, опубліковану впродовж 1912–1972 рр., є вагомим науковим підмурком для створення повноцінної біобібліографії Павла Тичини, зокрема й із використанням можливостей інформаційних технологій – створення бібліографічно-повнотекстової бази даних. З метою забезпечення повноти, об'єктивності й достовірності вивчення життя і творчості поета для бібліографування важливо залучити всю можливу джерельну базу, включно із зарубіжними виданнями, зокрема й української діаспори.

Ключові слова: українська література, Павло Тичина, біобібліографічні покажчики, тоталітаризм, політична цензура, 1970-ті роки, Україна.

Актуальність теми дослідження. Біобібліографічні покажчики мають особливо важливе значення для дослідників, біографістів, науковців, широкого кола користувачів при вивченні чи поглибленні знань про певну видатну

особистість, ту чи іншу персону. Показчики є важливим інструментарієм дослідження життя та діяльності вчених, письменників, діячів культури і мистецтва. У контексті сучасної гуманітаристики актуальним є вивчення і переосмислення творчої спадщини визначних представників України.

Такою непересічною особистістю в українській поезії та історії України ХХ століття є Павло Григорович Тичина (1891–1967), видатний український поет, перекладач, публіцист, громадський та державний діяч, Герой Соціалістичної Праці, лауреат Державної премії СРСР та Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка.

Мета статті – дослідити рукопис неопублікованого бібліографічного покажчика «П. Г. Тичина. 1917–1971» (Київ, 1974) [1], що був укладений і підготовлений до друку в Центральній науковій бібліотеці АН УРСР, проаналізувати його структуру, змістове наповнення, виявити причини його неопублікування.

Аналіз останніх публікацій. Питання цензури друкованої продукції в Україні розглядали О. О. Федотова, Ю. І. Шаповал [2, 3, 5]. Порушували це питання в контексті розвитку бібліотечної справи і бібліографічної діяльності Л. А. Дубровіна і О. С. Онищенко [4]. Докладно аспекти історії, особливості цензури в Україні бібліографічних посібників висвітлено у статті О. О. Федотової, проте про покажчик «П. Г. Тичина» в даній публікації не йдеться [5].

Ані у статті про П. Тичину С. А. Гальченка, вміщеній в «Енциклопедії історії України» (Київ, 2013. Т. 10.) [6], ані у статті Т. В. Добко про І. З. Бойка в «Енциклопедії Сучасної України» (Київ, 2004. Т. 3) [7] відомостей про підготовлену бібліографічну працю з понад п'ятдесятирічною ретроспекцією немає. Не згадується про роботу над біобібліографією Павла Тичини й у статті про Катерину Скокан [8]. Єдина виявлена нами згадка про покажчик літератури «П. Г. Тичина (1917–1971 рр.)». Київ, 1974. Ч. 1–2» з поміткою «рукопис» міститься у пристатейній бібліографії до біографічної статті про одного із співавторів зазначеної праці І. З. Бойка, вміщеної в довіднику «Українські бібліографи. Біографічні відомості. Професійна діяльність. Бібліографія» (Київ, 2008. Ч. 1).

Виклад основного матеріалу. Значну увагу питанням бібліографування і популяризації творчості Павла Тичини приділяв відомий український бібліограф Іван Захарович Бойко (1908–1970), який працював у 1938–1969 рр. у Державній публічній бібліотеці АН УРСР (ДПБ, назва змінювалася, нині – НБУВ), від 1949 р. був головним бібліографом науково-бібліографічного відділу.

Бібліографічна інформація І. З. Бойка про твори П. Г. Тичини та їх видання мовами світу вміщувалася в журналі «Україна» (1952. № 1). «Бібліографічний покажчик видань творів П. Г. Тичини та основна література про життя і творчість», укладений І. З. Бойком, подано у третьому томі «Вибраних творів» П. Г. Тичини (Київ, 1957. С. 530–548).

На даний час найповнішим із доступних користувачам персональних покажчиків, створених на честь видатного українського поета-символіста та

громадського діяча, є бібліографічний покажчик «Павло Тичина», укладений І. З. Бойком (відповідальний редактор І. Д. Золотоверхий. Київ, 1951) [9]. Це перший персональний посібник, де охоплено твори видатного українського поета та їхні переклади починаючи від 1918 р. до 1950 р., література про П. Г. Тичину представлена переважно за 40–50-ті роки ХХ ст.

Структура посібника: Передмова; Твори П. Г. Тичини. Поезія. Переклади. Критика і публіцистика; Твори П. Г. Тичини, перекладені на мови народів СРСР; Твори П. Г. Тичини, перекладені на мови країн народної демократії. Література про життя і творчість П. Г. Тичини (Біографічні матеріали. Художні твори, присвячені П. Г. Тичині. Літературно-критичні оцінки творчості П. Г. Тичини. П. Г. Тичина і література народів СРСР. П. Г. Тичина і література країн народної демократії). Сприяє успішному бібліографічному пошуку й продуманий науково-допоміжний апарат, зокрема: алфавітний покажчик поезій П. Г. Тичини; покажчик творів, перекладених П. Г. Тичиною з мов народів СРСР та іноземних мов; покажчик публіцистичних та критичних праць П. Г. Тичини; покажчик окремих видань творів П. Г. Тичини; іменний покажчик. Загалом включено 431 бібліографічний запис. Укладач зазначає, що бібліографічний покажчик «ставить своїм завданням дати повний перелік творів П. Г. Тичини і основну критичну літературу про його творчість» [9, с. 4].

Проте слід погодитися з критичною оцінкою відомого бібліографа Л. І. Гольденберга: «Подібно до інших покажчиків, опублікованих Державною публічною бібліотекою у 50-і роки, покажчик І. З. Бойка був вибіркоvim і охоплював переважно післявоєнні роки» [10, с. 201]. Наданий бібліотеці статус публічної, вимога розвивати, насамперед, рекомендаційну бібліографію, суспільні реалії того часу не створювали для бібліографів сприятливих умов для надання повної, об'єктивної інформації в посібниках різних видів, зокрема й у персональних покажчиках.

Наприкінці 1960-х – на початку 1970-х років у Центральній науковій бібліотеці АН УРСР колективом бібліографів науково-бібліографічного відділу здійснювалася велика копітка робота над укладанням покажчика, присвяченого Павлу Тичині, вже з розширеними хронологічними межами. Більше того, він був підготовлений і рекомендований до друку Вченою радою Бібліотеки і мав вийти у Видавництві «Наукова думка», але був знятий з друку на етапі верстки.

Тож після хрущовської «відлиги» у СРСР у кінці 1960-х – на початку 1970-х років в усіх сферах суспільно-політичного життя посилюється ідеологічний тиск. Поступово відбувається реформування книговидавничої галузі, запроваджується тотальний контроль за випуском друкованої продукції. На це скеровували, зокрема, й директивні партійні документи. 17 лютого 1967 р. було прийнято постанову ЦК КПРС «Про поліпшення якості й підвищення дієвості суспільно-політичної літератури». 25 грудня 1970 р. вийшла постанова ЦК КПРС «Про усунення серйозних хиб у видавничій діяльності міністерств, комітетів, відомств і

організацій». 11 травня 1971 р. Політбюро ЦК Компартії України ухвалило постанову «Про стан книговидавничої справи в республіці і заходи по поліпшенню видавничої продукції».

21 січня 1972 р. було прийнято постанову ЦК КПРС «Про літературно-художню критику», де наголошується на недостатньому аналізі процесів розвитку радянської літератури і мистецтва, взаємозбагаченні і зближенні культур соціалістичних націй, необхідності широкого запровадження літературно-художньої критики. Рекомендувалося посилити ідейно-теоретичний рівень літературно-художньої критики, забезпечити її активність та послідовність «в утвердженні революційних і гуманістичних ідеалів мистецтва соціалістичного реалізму, у викритті реакційної суті буржуазної «масової культури» і декадентських течій, у боротьбі з різного роду немарксистськими поглядами на літературу і мистецтво, ревізійністськими естетичними концепціями» тощо [11]. Розгорнулася широка кампанія з перевірки опублікованих та підготовлених до друку наукових праць та художньої літератури.

До розряду буржуазних націоналістів і, відповідно, в опалу, а деякі – й за грати, потрапляють відомі українські вчені, письменники, громадські діячі. Особлива увага контролюючих органів надавалася суспільно-політичній та художній літературі. Цензура друкованої продукції не обійшла й бібліотеки, зокрема наукові, які «одним із своїх завдань мали забезпечення науки, культури, освіти, політичної та економічної діяльності країни якісними, ідеологічно вірними бібліографічними покажчиками та посібниками» [4, с. 432–433].

Не оминули політичної цензури й бібліографічні покажчики як джерела інформації про документи. Як зазначають Л. А. Дубровіна і О. С. Онищенко, низка різноматематичних ретельно укладених бібліографічних покажчиків, створених у 1970-ті роки високопрофесійними бібліографами, або не були опубліковані, або передані до так званих «спецфондів». Серед них – «Леся Українка» (упорядники М. Мороз, М. Булавицька, редактори Л. Гольденберг, Ф. Сарана. Київ, 1972), «Видання АН УРСР. 1919–1967. Суспільні науки» (Київ, 1969) та ін. [6, с. 432–433].

Проте, незважаючи на моральний та ідеологічний тиск, співробітникам Бібліотеки вдалося зберегти верстку покажчика П. Г. Тичини, що мав вийти в Києві в 1974 р. Ймовірно, її копія була зроблена у ЦНБ (редакційно-видавничий відділ очолював В. Чергінець). Виготовлена вона на цупкому папері, з одного боку аркуша, тому посібник штучно розділений на дві частини, а насправді це цілісний текст обсягом 520 сторінок і з суцільною нумерацією бібліографічних записів (усього 4 620). Тобто цей покажчик удесятеро більший за обсягом, аніж попередній покажчик І. З. Бойка, присвячений П. Тичині, який ми згадували раніше.

Оправлено рукопис у тверду обкладинку з лідерину бордового кольору. На обкладинку наклеєно етикетку, і чорним чорнилом зроблено напис бібліотечним почерком Зофії Олександрівни Врублевської (очолювала відділ довідково-

бібліографічного обслуговування в 1979–1986 рр.): «П. Г. Тичина. Показчик літератури. 1917–1971. Ксерокопія. Ч. 1». Аналогічно зроблено напис на штучно виокремленій і оправленій другій частині. До неї включено розділ «Література про життя, літературну творчість, громадську та наукову діяльність П. Г. Тичини» (розділ б) і допоміжні показчики.

Примірник верстки, що зберігся у НБУВ, не має титульної сторінки і, відповідно, вихідних відомостей про видання. На авантитулі – епіграфом слова П. Тичини: «...я утверждаюсь, бо я живу». Вгорі написом від руки подано відомості про авторів: І. З. Бойко, Є. А. Кара, К. І. Скокан (почерк Є. А. Карої, вона ж зберегла і залишила у відділі цю копію), а оправлено текст у палітурку було на початку 1980-х років. Отже, крім І. З. Бойка, в укладанні показчика, його завершенні та підготовці до друку брали участь бібліографи ЦНБ Євгенія Андріївна Кара і Катерина Ієронімівна Скокан (1920–1977). Остання відома не лише як остання дружина Ю. Меженка, а, насамперед, як бібліограф, літературознавець, шевченкознавець. Працювала К. І. Скокан у НБУВ з 1945 р. до кінця свого життя і обіймала різні посади – бібліотекаря, бібліографа, головного бібліографа науково-бібліографічного відділу [8].

Євгенія Андріївна Кара (1923–198?) працювала у ЦНБ з 1946 р. по 1979 рік. У 1970-ті – на посаді головного бібліографа у відділах науково-бібліографічному та довідково-бібліографічному обслуговування.

Відомості про авторів показчика повторюються цим же почерком ще й на звороті зазначеного аркуша. Це сторінка, на якій подано анотацію: «Показчик літератури охоплює з можливою повнотою окремі видання творів поета та їх перші публікації, його наукові праці та публіцистичні статті, розкриває роботу П. Тичини як перекладача та редактора. Показчик включає також літературу про життя і творчість, наукову і громадську діяльність П. Г. Тичини. Розрахований на літературознавців, викладачів вищих та середніх учбових закладів, бібліотечних працівників» [1, с. 2]. Нижче вказано: «Відповідальний редактор доктор філологічних наук С. А. Крижанівський. Рецензенти: доктор філологічних наук В. Л. Микитась, Л. В. Беляєва» [1, с. 2].

На сторінках 5–9 вміщено передмову «Від укладачів», де зазначена актуальність підготовки посібника на честь видатного поета, 80-річчя якого відзначалося в 1971 р., підкреслюється, що Павло Григорович Тичина був «зачинателем української повоєнної літератури, правофланговим поетичної когорти письменників Радянської України, одним з найяскравіших і найоригінальніших представників світової поезії ХХ ст. До останнього свого вірша П. Тичина був шукачем, відкривачем, першопрохідцем нових шляхів у поетичному мистецтві» [1, с. 5]. Наголошується на вагомих здобутках П. Г. Тичини в політичному і громадському житті країни, його праці на посаді Міністра освіти УРСР, науковій роботі в Інституті літератури АН УРСР, обранні його депутатом Верховної Ради СРСР кількох скликань і Верховної Ради УРСР усіх скликань.

При перегляді верстки передмови звертаємо увагу на таку правку. У тексті зазначено: «Бібліографічний покажчик «П. Г. Тичина» є спробою найповніше охопити поетичну, наукову, публіцистичну спадщину письменника, а також літературу про його життя і діяльність» [1, с. 5]. У цьому реченні слово «найповніше» закреслено, а на полях зроблено напис заміни: «з можливою повнотою» – як в анотації. Здавалося б, немає ніякої різниці, але, на нашу думку, у цьому закладено глибокий підтекст: хоч і хотіли укладачі подати найповнішу бібліографію, але не могли з огляду на суспільно-політичні обставини того часу. Далі йдеться про те, що укладачі «ставили своїм завданням упорядкувати всі зібрані матеріали так, щоб допомогти науковцям, викладачам вузів, бібліотечним працівникам у вивченні та популяризації багатогранної спадщини П. Г. Тичини» [1, с. 5].

Покажчик складається з двох основних частин: перша – персональний список літератури, що розкриває творчу спадщину П. Тичини (усього 2360 бібліографічних записів), у другій частині представлено літературу про його життя і діяльність (записи 2361–4620). Перша частина складається з п'яти розділів і охоплює як окремі видання поетичних, наукових і публіцистичних праць поета, так і матеріали, вміщені в журналах, газетах, збірниках наукових праць, альманахах. Тут представлено також відомості про діяльність П. Тичини як перекладача та редактора.

Укладачі звертають увагу, що до розділу «Окремі твори П. Г. Тичини» включено, починаючи від «Сонячних кларнетів» 1918 р., понад 135 записів (бо деякі номери мають додаткові літерні символи), зокрема й оригінальні посмертні збірки, які подають неопубліковані раніше твори поета («В серці у моїм. З ненадрукованого і призабутого» (№ 126), «Гаї шумлять. Вокальні твори радянських композиторів» (№ 118). Наголошено й на останньому виданні поеми-симфонії «Сковорода» (№ 134), роботі над якою П. Тичина присвятив усе своє життя і яка вийшла напередодні 250-річчя від дня народження великого філософа і поета. До книжки включено повний текст симфонії з додатками вступного слова П. Тичини на урочистому вечорі в Київському університеті 19 листопада 1939 р. та уривок зі статті про Григорія Сковороду, написаної ним 1942 р.

Біля наступного абзацу, в якому йдеться про українську мову, рука цензора (чи редактора) поставила знак на вилучення, на полях ще стоїть знак питання. Наводимо цей абзац повністю: «З тематичних збірок представлено видання «Квітни, мово, наша рідна» (№ 133), в якому вміщені статті, виступи та поетичні твори П. Г. Тичини про мову. Вступна стаття І. К. Білодіда «Золота арфа українського слова», «Словник новотворів П. Г. Тичини», зібраний Г. М. Колесником, та добірка «Слова і вислови живої народної мови, почуті і записані П. Г. Тичиною», широко розкривають ставлення письменника до багатючих скарбів рідної мови, допомагають у вивченні його наукової та поетичної спадщини» [1, с. 6].

Діляться укладачі й деякими творчими знахідками під час укладання покажчика. Так, їм вдалося віднайти дані про публікацію першого видання збірки

П. Тичини «Поезії» 1929 р., про яку не було відомостей у попередніх покажчиках. Розповідають вони і про труднощі при укладанні підрозділів покажчика «Твори П. Г. Тичини, перекладені на мови народів СРСР» і «Література про життя і діяльність П. Г. Тичини мовами народів СРСР», який готувався на основі доступних бібліографічних покажчиків і довідок, отриманих від бібліотек союзних та автономних республік.

Особливістю покажчика є те, що розділ «Твори П. Г. Тичини у збірниках та періодичних виданнях» включає три підрозділи, де матеріал згруповано за жанрами, а в їхніх межах – за хронологією.

З передмови дізнаємося, що укладачам вдалося віднайти раніше невідомі замітки П. Тичини в газеті «Рада» 1914 р. («Боротьба з пияцтвом в с. Катержино Тираспільського повіту на Херсонщині», «Закриття монополюк [Допомога бідним]», «Келейний піст», «Між двома вогнями» [про святкування у м. Воронькові на Полтавщині шевченківських днів] та інші) за підписом «Від власного кореспондента». Авторство їм вдалося встановити за редакційним примірником газети, що зберігався у відділі рукописів ЦНБ. Про це йдеться також у підрядковій примітці на с. 101 покажчика, де висловлено подяку за надані відомості В. В. Шпілевич і М. П. Візирю (останній очолював відділ рукописів ЦНБ). Це засвідчує вдумливу, ретельну роботу І. З. Бойка, Є. А. Карої і К. І. Скокан над укладанням покажчика, а також дружню професійну підтримку колег.

У другому розділі «Твори П. Г. Тичини у збірниках та періодичних виданнях» представлено перші публікації поета: «Ви знаєте, як липа шелестить» (Літературно-науковий вістник. 1912, № 1), «Де тополя росте» (Українська хата. 1912, № 2), «Що місяцю зіроньки кажуть ясенькі» (Рідний край. 1912, № 2). Отже, до покажчика включено публікації П. Тичини з 1912 р. по 1972 рік включно. Фактично, автори покажчика розширили наперед визначені ювілейні хронологічні рамки, 1917 – рік революції і 1971 – рік 80-ліття поета, з огляду на прагнення подати ще «окремі видання творів письменника та найбільш цінні з наукового погляду статті про життя і творчість П. Тичини також за 1972 рік» [1, с. 7].

У передмові викладено теоретико-методологічні засади укладання покажчика, детально розкрито принципи розміщення матеріалів. Аналіз тексту посібника засвідчує велику копітку роботу укладачів: в описі окремих видань творів П. Тичини, «скрізь, де можна було встановити, зазначено прізвища співавторів, укладачів та редакторів видання, художників, що брали участь в оформленні, авторів передмов, вказано тираж видання, наявність списків літератури, приміток, коментарів» [1, с. 7]. Повністю розкрито зміст кожного видання.

Відомо, що Павло Тичина постійно займався самоосвітою, був знавцем понад двадцяти іноземних мов. У рукопису покажчика при описі розділу «П. Г. Тичина-перекладач», де йдеться про те, що тут розміщено переклади, «зроблені П. Тичиною на 37 мов, серед яких є переклади з грецької, італійської та ки-

тайської мов», закреслено слово «китайської», замість цього написано «та ін.» [1, с. 7]. Вочевидь, на це вплинули непрості радянсько-китайські стосунки, погіршення політичних та ідеологічних відносин між Китайською Народною Республікою і СРСР за часів холодної війни. Зафіксовано переклади П. Г. Тичини з таких мов: абхазької, аварської, азербайджанської, башкирської, білоруської, болгарської, вірменської, грецької, грузинської, єврейської, італійської, казахської, китайської, кумикської, лакської, латинської, лезгінської, литовської, молдавської, моравської, нідерландської, німецької, осетинської, польської, португальської, російської, румунської, сербської, словацької, таджицької, татарської, турецької, угорської, узбецької, французької, чеської, чуваської, якутської.

У розділі «Твори П. Г. Тичини в перекладах на мови народів СРСР» зафіксовані: абхазька, аварська, башкирська, білоруська, бурятська, вірменська, грецька, грузинська, даргинська, естонська, єврейська, кабардинська, казахська, калмицька, каракалпакська, киргизька, комі, лакська, латиська, лезгінська, литовська, марійська, молдавська, мордовська, осетинська, польська, таджицька, татарська, тувінська, туркменська, угорська, узбецька, фінська, чуваська, якутська мови (опис матеріалів зроблено українською мовою, а назв джерел – в українській транскрипції).

Заслугоює на схвалення продумана укладачами структура покажчика, розміщення матеріалів за тематичними рубриками, а всередині – за абеткою авторів та назв. У розділах, де бібліографуються окремі видання творів П. Г. Тичини та публікації, вміщені в збірниках і періодичних виданнях мовою оригіналу та в російських перекладах, матеріали розташовано за хронологією, а в межах року – за абеткою назв. Розділ «Література про життя, літературну творчість, громадську та наукову діяльність П. Г. Тичини» складається з тематичних підрозділів, містить матеріали про різні періоди життя і творчості П. Тичини, показує, з яким ступенем деталізації досліджено окремі питання творчого доробку письменника. Підкреслено, що «сюди ввійшли вибіркові матеріали біографічні, мемуарні, критичні, епістолярні, монографії і статті як з загальних питань творчості П. Г. Тичини, так і з окремих тем та проблем» [1, с. 7].

У тих випадках, коли заголовок не розкриває змісту праці, подаються короткі анотації (в підрозділі «Літературно-критичні, наукові та публіцистичні праці» та в розділі «Література про життя, літературну творчість, громадську та наукову діяльність П. Г. Тичини»). Дуже зручно для користувачів, що рецензії та окремі видання творів поета і літературно-критичні праці про нього зібрано під рецензованими творами.

Порівняно з покажчиком І. З. Бойка 1951 р. цей покажчик значно доповнений біографічними матеріалами починаючи від 1920-х років. До прикладу, наведено публікації про «Подоріж гартованців за кордон» [П. Тичина, В. Поліщук, О. Досвітній] (Життя й революція. 1925, № 1/2) (№ 2393), «Вибори до

Всеукраїнської Академії наук» (Вісті. Дод. «Наука і освіта», 1929, 30 червня, де йдеться про обрання П. Г. Тичини дійсним членом АН УРСР «по циклу мови і літератури» (№ 2395) тощо.

У цьому ж розділі застережливо рекомендовано зняти з покажчика інформацію М. Талалаєвського «Ми вчимось у вас. Американський революційний письменник І. А. Ронч у Києві», де згадується П. Тичина (Літературна газета. 1935, 19 лютого) (№ 2402).

Розгалужений науково-довідковий апарат видання допомагає у користуванні покажчиком: алфавітний покажчик назв окремих видань творів мовою оригіналу та в перекладі на російську мову; алфавітний покажчик назв поетичних творів мовою оригіналу та в перекладі на російську мову; алфавітний покажчик назв літературно-критичних, наукових та публіцистичних праць, список періодичних видань до розділів «Твори П. Г. Тичини в перекладах на мови народів СРСР» та «Література про життя і творчість П. Г. Тичини мовами народів Радянського Союзу», іменний покажчик перекладачів творів П. Г. Тичини та покажчик усіх імен, що зустрічаються в бібліографії.

Окреме слово подяки від укладачів за допомогу в розшуку матеріалів висловлене на адресу Лідії Петрівни Тичини, дружини поета. Дякують автори покажчика й бібліотекам республік СРСР за надіслані відомості про переклади творів П. Г. Тичини на мови народів країни, а також «всім товаришам, порадами та допомогою яких ми користувалися» [1, с. 8].

Попри звичайні орфографічні та технічні правки, неминучі при підготовці будь-якого рукопису до друку, текст бібліографічного покажчика рясніє численними редакторськими чи цензорськими правками. Так, уже в бібліографічних записах № 2 і 3 викреслено відгук Ю. Меженка «Критичні й ліричні замітки на полях сторінок двох останніх книжок П. Тичини («Плуг» і «Замість сонетів і октав»), надрукований у літературно-мистецькому збірнику «Гроно» (Київ, 1920), і разом рецензію С. Тельнюка «На зламі епохи» (Прапор, 1969, № 3) на збірку П. Тичини «Замість сонетів і октав».

Викреслено рецензію М. Зерова «Вітер з України» – третя книжка Тичини», вміщену в його збірнику «До джерел» (Київ, 1926) (записи № 9, 3769). Із запису № 23 викреслено рецензію Ю. Костюка «Політична лірика» (Вісті, 1936, 6 лютого) на книжку П. Тичини «Партія веде» (1934), хоча в покажчику І. Бойка 1951 р. ці відомості подані.

Містяться в тексті на полях і редакторські запитання: чи подавати книжки П. Тичини «Вишиємо портрет Сталіна» і «Образ Й. В. Сталіна в українській радянській поезії» (Київ, 1950), «За Сталіна, за Вітчизну, за мир» (Київ, 1951) (записи № 73, 76, 78). З огляду на атеїстичну за тих часів пропаганду викреслено уточнення «Пасхальний номер газети» до публікації П. Тичини «Арфами, арфами» в часопису «Последние новости» (1917) (запис № 145), а також поезію «Гей, вдарте

в струни, кобзарі» – відгук на українську національну маніфестацію в Києві (Нова Рада, 1917, 30 березня) (запис № 146).

Знято відомості про публікації революційних поезій П. Тичини «Ой, що в Софіївському заграли дзвони, затремтіли...» (Нова Рада, 1917, 10 листопада), «Хто ж це так із тебе насміється смів» (Нова Рада, 1918, 7 березня) (записи № 155, 169).

Викреслюється низка публікацій та перекладів П. Тичини 1920-х років, уміщених у таких періодичних виданнях, як «Червоний шлях» (записи № 193, 196, 198), «ВАПЛІТЕ» (записи № 215, 218, 1302), в альманасі «Гарт» (Харків, 1924) (запис № 204), декламаторах «Слово» і «Сяйво» (1929, запис № 1303), «Антології української поезії» за редакцією В. Атаманюка, Є. Плужника і Ф. Якубовського (Київ, 1930) (запис № 228) тощо. Зокрема, викреслено уривок з поеми «Чистила мати картоплю» про голод, де є рядки «Ленін-антихрист явився...», надрукований у «ВАПЛІТЕ» (1926, № 1) (запис № 215), разом із листом П. Тичини до редакції газети з приводу вірша (Комуніст, 1927, 3 листопада).

Біля опису добірки П. Тичини «Плуг», вміщеної в «Хрестоматії нової української літератури від початку 80-х років XIX ст. до останніх часів» М. Плевака (Харків, 1927) (№ 219), стоїть напис «зняти!». Відмічено написом «знять» необхідність вилучення добірки поезій П. Тичини «Какая вышивка!», вміщеної в книзі «Поэты Советской Украины» в перелогах Н. Ушакова» (Харків, 1936) (№ 1576).

Досить докладно подано матеріали в розділі «Бібліографічні покажчики і списки літератури», але, звісно, у ньому не представлено покажчик А. Лейтеса і М. Яшека «Десять років української літератури (1917–1927)» (Т. 1. Харків, 1928), до якого включено біобібліографію П. Тичини, адже й до того часу цей цінний довідник знаходився на спеціальному зберіганні.

Звичайно, є викреслені прізвища і в тексті, і в допоміжних іменних покажчиках. Крім зазначених вище, викреслено також прізвища репресованих письменників, літературознавців, громадських діячів С. Пилипенка, Є. Плужника, Я. Чепіги, А. Шамрая, В. Юринця та ін.

Немає в покажчику згадок про публікації творів П. Тичини в періодичних виданнях української діаспори, адже тоді вони були недоступні, знаходились у спецфондах. Не відображено вірш «Пам'яті тридцяти» про героїв Крут, надрукований у газеті «Нова Рада» (1918).

Попри зазначені недоліки, на той час покажчик був найповнішою бібліографічною працею, яка багатоаспектно розкривала життя і діяльність Павла Тичини, а через особистість поета водночас підкреслювала і велич української літератури та інтерес до неї в усьому світі.

Незважаючи на обов'язкові, в дусі часу включені до передмови посилання на партійні документи і магічні словесні формулювання про «ленінські принципи партійності і народності, чіткість класових позицій», твердження «Слово письменника – це гостра зброя, яка повинна захищати інтереси народу»

[1, с. 5], з огляду на окремі «недоліки», наявність прізвищ «ворогів радянської влади» тощо покажчик, підготовлений на високому професійному рівні, був знятий із друку.

Проте весь цей час зазначена ксерокопія покажчика зберігалася у НБУВ і надавалася читачам у читальному залі довідково-бібліографічних видань за їхніми запитамі. Варто зауважити, що ідентичний примірник копії верстки невиданого покажчика зберігається також і в Літературно-меморіальному музеї Павла Тичини в Києві. Його також опрацьовано у два книжкові блоки, але обкладинка простіша, з картону. Папір тонший і поживклий, деякий текст, особливо маргіналії, важко читається.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що відомості про даний персональний бібліографічний покажчик уперше залучаються до наукового обігу. Встановлено, що укладачі покажчика (Іван Бойко, Євгенія Кара і Катерина Скокан) виконали велику науково-пошукову роботу, ретельно уклали бібліографічний покажчик, присвячений визначному українському поету, вченому, громадському діячеві Павлу Григоровичу Тичині (загальним обсягом 4620 бібліографічних записів). Підготовлений на високому професійному рівні, покажчик був рекомендований до друку, але з ідеологічних причин, з огляду на складну суспільно-політичну ситуацію, політичну цензуру друкованої продукції в УРСР у 1970-ті роки не був опублікований. Підготовлена, але не видана біобібліографія Павла Тичини є віддзеркаленням тоталітарної епохи, в якій поету доводилось утверджуватися, «І рости, і діяти», «Перемагать і жить».

Висновки. Як показало дослідження, у другій половині ХХ століття твори П. Г. Тичини широко видавалися та популяризувалися. На честь визначного поета укладалися рекомендаційні списки і покажчики. У праці «Бібліографічні джерела українського літературознавства» (Київ, 1990) Л. І. Гольденберг писав, що «науково повного бібліографічного покажчика, присвяченого поету, поки що немає» [10, с. 201]. Немає його і дотепер. Укладений з великою шанобою до поета неопублікований покажчик «П. Г. Тичина, 1917–1971» є книжковою пам'яткою, артефактом, що свідчить про духовний та ідеологічний тиск тоталітарної епохи, який потребує оприлюднення. Зазначений покажчик також є вагомим науковим підмурком для укладання ґрунтовної ретроспективної біобібліографії поета та електронної бібліографічно-повнотекстової бази даних, що відображала б життєвий і творчий шлях Павла Тичини з максимальною вичерпністю, доступністю і достовірністю. З метою забезпечення повноти й об'єктивності дослідження життя і творчості П. Г. Тичини, 130-річний ювілей від дня народження якого відзначатиметься в 2021 р., важливо для бібліографування залучити всю можливу джерельну базу, включно із зарубіжними виданнями, зокрема й української діаспори.

Список використаних джерел

1. П. Г. Тичина. Показчик літератури. 1917–1971 / І. З. Бойко, Є. А. Кара, К. І. Скокан ; відп. ред. С. А. Крижанівський. Київ, 1974. 520 с. Рукопис.
2. Федотова О. О. Політична цензура друкованих видань в УСРР–УРСР (1917–1990 рр.) / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. Київ : Парламентське вид-во, 2009. 350 с.
3. Шаповал Ю. І. Україна ХХ століття: Особи та події в контексті важкої історії / Центр іст. політології Ін-ту політ. і етнонац. дослідж. НАН України, Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ін-т ім. Г. Сковороди. Київ. : Генеза, 2001. 557 с. : іл.
4. Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. Київ, 2009. 530 с.
5. Федотова О. Ідеологічний контроль бібліографічної продукції в Україні на поч. 70-х років ХХ ст. // Вісник Книжкової палати. 2005. № 3. С. 34–36.
6. Гальченко С. А. Тичина Павло Григорович // Енциклопедія історії України. Київ, 2013. Т. 10. С. 89.
7. Добко Т. В. Бойко Іван Захарович // Енциклопедія Сучасної України. Київ, 2004. Т. 3. С. 191.
8. Сокур О. Катерина Ієронімівна (Єронімівна) Скокан – бібліограф українського письменства // Бібліотечний вісник. 2020. № 2. С. 50–52.
9. Павло Тичина : бібліогр. показч. / уклад. І. З. Бойко; відп. ред. І. Д. Золотоверхий; АН УРСР, Держ. публ. б-ка. Київ, 1951. 140 с.
10. Гольденберг Л. І. Бібліографічні джерела українського літературознавства : путівник. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Вища школа, 1990. 256 с.
11. Про літературно-художню критику: постановва ЦК КПРС, 21 січня 1972 р. // Комуністична партія Радянського Союзу в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК : пер. з 8-го рос. вид. Київ: Вид-во політ. л-ри України, 1982. С. 30–34.

Tetiana Dobko,

Doctor of Science in Social Communications,

Head of the Department of Scientific and Bibliographic Information

of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

ORCID: 0000-0002-5993-7856

e-mail: dobko@bigmir.net

Unpublished bibliographic index dedicated to Pavlo Tychyna

Aim of the article. The article focuses on analyzing the manuscript of the unpublished bibliographic index “P. H. Tychyna. 1917–1971» (Kyiv, 1974) prepared for publication at the Central Scientific Library of the Academy of Sciences of the Ukrainian Soviet Socialist Republic (now V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine). **The purpose of the present research** is to study the structure and contents of the index in order to find out the reasons why it was not published and not made available for the general public so

far. **The research methodology** is based on the use of historical and comparative methods and source analysis. Historical and typological as well as historical and chronological methods have been also used. This methodological approach allows to thoroughly analyze the text of the index together with the previously published bibliographic manuals dedicated to Pavlo Tychyna with the aim of assessing their information capacity in order to objectively represent his factual biography as a poet. **The scientific novelty** of this research lies in the fact that the information about this personal bibliographic index has been introduced for scientific use for the first time. It has been proved that the authors of the index (Ivan Boiko, Yevheniya Kara, Kateryna Skokan) did a great research work by thoroughly compiling bibliographic index dedicated to the outstanding Ukrainian poet, researcher and public figure Pavlo H. Tychyna (with total of 4,620 bibliographic records included). The index, prepared in a highly professional manner, was recommended for publishing, but taken on ideological grounds and complicated socio-political atmosphere of totalitarianism in Ukraine in the 1970's it did not see the light of day. **Conclusions.** The manuscript under study that covers publications of the poet's literary and research heritage as well as works on his life and creative legacy, published during the period from 1912 to 1972, constitutes a well-grounded basis for creating Pavlo Tychyna's full-fledged bibliographic index. Moreover, a full-scale bibliographic database can be established by using modern information technologies. In order to ensure the completeness, objectivity and reliability of the life and work study of the outstanding Ukrainian poet Pavlo Tychyna it is important that this bibliographic index should cover as complete source base as possible, in particular with foreign publications, including those by Ukrainian diaspora.

Key words: Ukrainian literature, Pavlo Tychyna, biobibliographic indexes, totalitarianism, political censorship, the 1970's, Ukraine.

*Стаття підготовлена 19 лютого 2020 року;
подана до друку 13 березня 2020 року.*